

Häfte 3

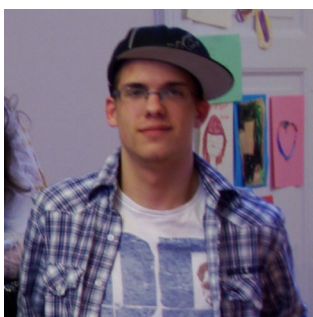
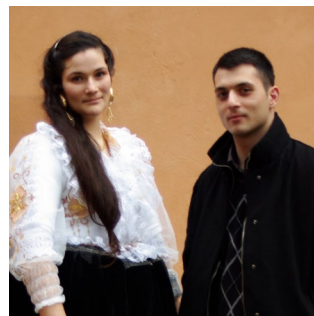
Fördomar – du också?

Undervisningsmaterial om fördomar, diskriminering och rasism

Anne Frank House, OSSE/ODIHR
Forum för levande historia, Svenska kommittén mot antisemitism

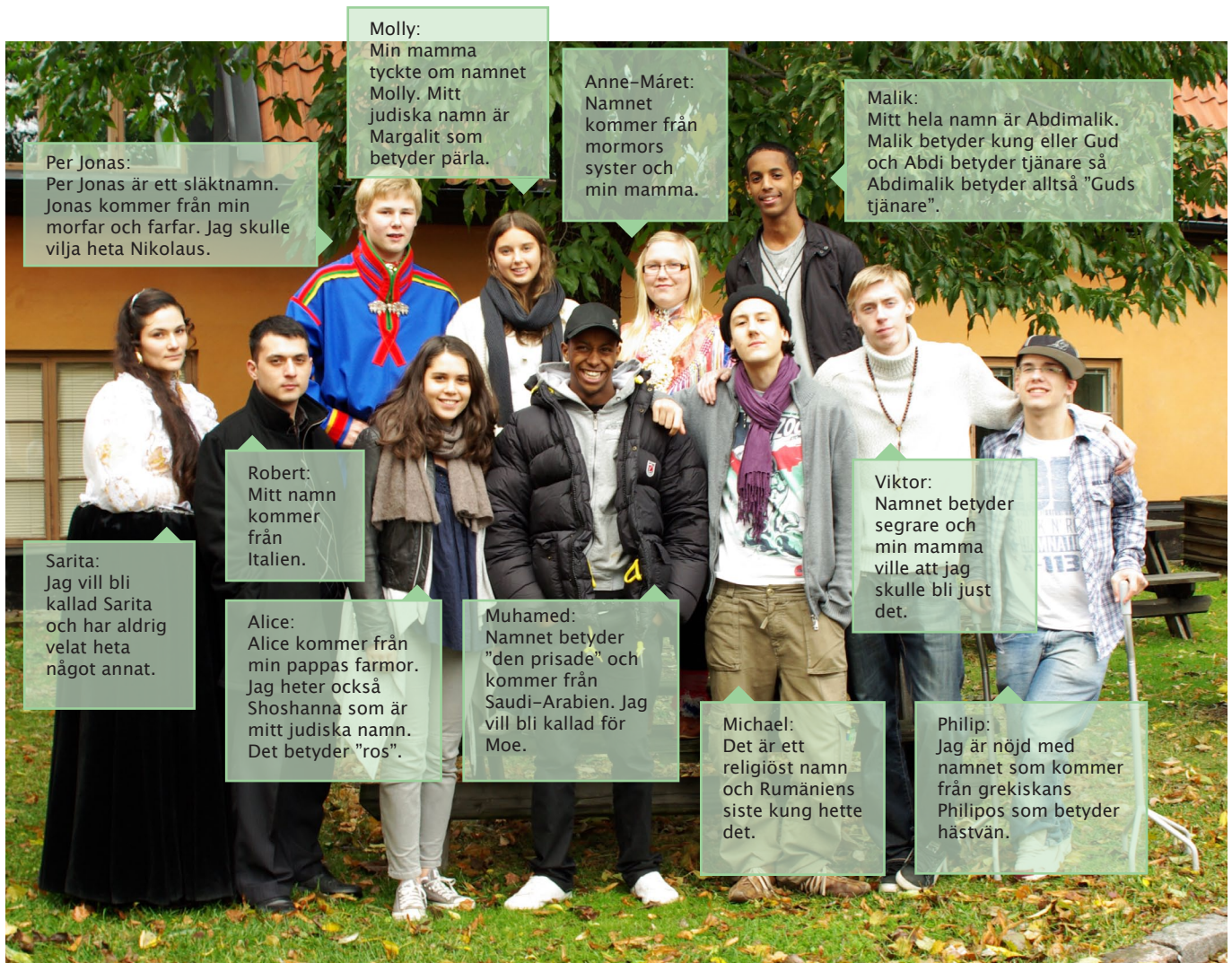

svenska kommittén mot antisemitism

1 Vem är du?

Sarita, Robert, Per Jonas, Alice, Molly, Malik, Anne-Måret, Michael, Mohamed, Viktor och Philip träffades för att prata om sina tankar kring fördomar och diskriminering i Sverige idag. De kände inte varandra, hade olika bakgrund och kom från olika delar av landet.

Är det någon som inte har fördomar?

För att förstå vår omvärld delar vi in saker och människor i olika fack. Det är ett sätt för oss att det lättare kunna hantera information. Vi sorterar gärna in människor i grupper utifrån hur de ser ut, vad de gör eller hur vi tror att de är. Om man tittar närmare märker man snabbt att de här generaliseringarna inte alltid stämmer med verkligheten. Dessutom består våra uppfattningar om olika grupper inte sällan av fördomar och sådana kan vara svåra att förändra när vi väl har fått dem.

Med fördomar menas felaktiga och vanligtvis negativa uppfattningar som används för att beskriva andra människor, ofta en hel grupp. Fördomar kan leda till att

man dömer en person utifrån dennes "grupptillhörighet". Troligen har de flesta av oss fördomar, men vi föds inte med dem utan skapar dem utifrån det vi hör om olika grupper av människor från exempelvis vänner och föräldrar eller TV.

Fördomar gör ofta att vi inte ser andra människor som individer, utan istället betraktar dem som representanter för en grupp. För dem som drabbas kan konsekvenserna bli allvarliga. Fördomar som är negativa eller fientliga kan leda till kränkningar och diskriminering.

Kan vi bli av med fördomar?

För att bli av med fördomar är det nödvändigt att utmana och granska sina egna uppfattningar om andra och att lära sig om de fördomar som funnits och finns i samhället. Det är också viktigt att vara öppen mot och lära känna människor med en annan bakgrund än den egna. När vi lär känna en person närmare upptäcker vi ofta att våra fördomar inte stämmer. Slutligen är det viktigt att fokusera på likheter mellan människor, snarare än skillnader.

Molly:

"Jag tror att vi så gärna vill kunna placera folk i en grupp. Om jag har en fördom om en person så kan jag anpassa mig själv och hur jag betar mig mot den personen utifrån den fördomen. Man har liksom något att gå på."

Alice:

"Respekt för alla människor är viktigt. Sverige är idag ett uppblandat samhälle och alla förlorar på fördomar"

Ditt namn

Vad heter du? Namnet, vare sig man vill eller inte, säger ofta något om dig eller din familj. Besvara frågorna och prata sedan med en kompis. Återberätta för klassen eller gruppvis det din kompis berättat för dig. Du ska alltså inte berätta om dig själv för klassen utan om din kompis.

Jag heter

Mitt namn kommer från

Mitt namn betyder

Jag vill bli kallad

Om jag fick välja ett annat namn själv skulle jag välja:

Motivera ditt val.

Uppgift

1. Grupptillhörighet

De "grupper" du tillhör eller sammankopplas med påverkar ofta hur du ser på dig själv och hur andra uppfattar dig. Alla tillhör vi eller förknippas med olika grupper, det kan till exempel handla om ålder, kön, klass, ursprung, religion, sexuell läggning, vilket fotbollslag eller musikstil man gillar.

a. Skriv ner tre grupper som du anser att du tillhör.

b. Vilka fördomar finns om de grupper du har skrivit ner?

c. Varför anser du att dessa uppfattningar är fördomar?

2. Att drabbas av fördomar

Flertalet romer i Sverige klär sig på samma sätt som de flesta andra svenskar. Robert och Sarita bär kläder som är traditionella för vissa romska grupper. Robert konstaterar att "många romer vill absolut behålla sina traditioner, sitt sätt att klä sig. En del väljer att byta kläder när man söker jobb. Det skulle jag aldrig göra".

a. Är det rimligt att Robert ska tvingas ha jeans och skjorta för att lättare få ett jobb? Motivera ditt svar.

b. Varför tror du att människor placerar varandra i "grupper" istället för att se den individ man möter?

3. Att våga gå emot gruppen

Ge ett exempel på en situation där du eller någon annan tog avstånd från vad en grupp tyckte eller gjorde. Förklara varför och hur du/den personen agerade.

Fördomar

Med fördomar menas felaktiga och vanligtvis negativa uppfattningar som används för att beskriva andra människor, ofta en hel grupp.

2 Diskriminering

Fördomar leder ofta till diskriminering. Sarita, Viktor och Philip berättar om tre olika händelser som kan uppfattas som diskriminerande. Vad ska man göra åt diskriminering? Ska vi bara ignorera orättvis behandling eller agera? Vad kan du göra?

Vad är diskriminering?

Om fördomar handlar om hur vi tänker så handlar diskriminering om hur vi faktiskt agerar och betar oss. Att diskriminera är att på ett orättvist sätt särbehandla personer. Men allt som upplevs som orättvist är inte diskriminering i lagens mening. En individ måste bli sämre behandlad på grund av kön, könsöverskridande identitet, etnisk tillhörighet, religion, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder för att det ska räknas som diskriminering. Om du söker ett arbete som kräver en utbildning du inte har och du inte får jobbet på grund av detta är det inte diskriminering. Men om du inte får jobbet med motiveringen att du är kille eller för att du har en viss hudfärg så har du blivit diskriminerad.

Sarita:

"En gång när jag gick till affären för att köpa några småsaker så började vakten följa efter mig i butiken. Jag frågade honom varför han följde efter mig och sa att jag inte kommer att ta någonting om han nu trodde det. Då svarade han att han bara kollade om jag tog någonting eftersom det var någon med min bakgrund som hade gjort det i en annan affär. Jag kände att kan man inte en gång i livet gå någonstans utan att någon stirrar eller följer efter en."

Vad gjorde du?

De flesta känner till exempel på diskriminering eller när någon blivit felaktigt behandlad. Beskriv en situation där du sett någon bli utstött, orättvist behandlad eller diskriminerad.

Det som hände var:

Det jag gjorde var att:

Jag var nöjd/inte nöjd med hur jag hanterade situationen eftersom:

Jag kunde också/istället ha gjort detta:

Arbeta sedan i grupp. Välj en av era händelser. Vilket tycker ni är det bästa sättet att hantera den situation som ni valt? Diskutera.

Viktor:

"I högstadiet arbetade jag som kamratstödare och såg tre killar sparka på en tjej för att hon hade en tröja som det stod 'Sweden' på. En kompis och jag sprang fram och försökte stoppa dem. Det slutade med att kompiserna fick en knäckt näsa. Det gör mig fortfarande arg att någon kunde sparka en tjej för att hon hade en tröja med texten 'Sweden'."

Philip:

"En lärare kallade hela tiden en elev i min klass för Hassan när han hette Hussein. Till slut så tröttnade vi och påpekade att han hette Hussein. Då viftade hon avfärdande med handen och sa att det var samma sak. Jag och mina kompisar invände och sa att det inte alls var samma sak, att det är lika individuellt som 'svenska' namn men hon struntade i oss och fortsatte lektionen. Jag kände att det var helt sjukt att speciellt en lärare kan säga så."

Uppgifter

Läs igenom Saritas, Viktors och Philips berättelser och besvara sedan frågorna.

1. Sarita

Sarita berättar om att hon som rom möts av misstänksamhet när hon går in i en affär.

a. Är det Sarita upplever diskriminering? Motivera.

2. Viktor

a. Att bära olika symboler säger något om vilka vi är. Vilka symboler brukar du ha på dig?

b. Vad tycker du om Viktor och hans kamrats sätt att hantera situationen? Motivera.

c. Tycker du att skolor ska förbjuda tröjor med text eller symboler som vissa elever kan uppfatta som kränkande? Argumentera med exempel.

3. Philip

a. Tycker du att det är värre om det är en lärare som agerar på det som Philip beskriver? Varför?

b. Har du några förslag på vad Philip och hans kompisar mer kunde ha gjort när läraren inte lyssnade?

4. Elevers rättigheter

Ingen elev ska behöva utsättas för kränkande behandling, trakassier och diskriminering i skolan. Men om det ändå händer, vad kan man göra då? Besvara frågan genom att läsa om elevers rättigheter på Diskrimineringsombudsmannens (DO) och Barn- och elevombudets (BEO) hemsidor.

DO: www.do.se/sv/Om-DO/Elevers-rattighet

BEO: www.skolinspektionen.se/sv/beo

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

DO arbetar mot diskriminering som har samband med kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

3 Det finns inga raser, bara rasism

Under 1600-talet började några vetenskapsmän dela in människan i så kallade "raser". Raserna sades ha olika egenskaper och kännetecken. Idag anses "ras" vara ett meningslöst begrepp för att beskriva biologiska skillnader mellan människor.

Rasismen delar in människor i grupper efter deras utseende och påstår att det finns särskilda genetiska egenskaper kopplade till de olika grupperna. Utseende (hudfärg, kroppsbyggnad med mera) påstås hänga samman med intelligens och personlighet. De olika grupperna rangordnas också så att några "raser" uppfattas som bättre än andra. Men rasism är också de handlingar som hör ihop med denna idé. Rasismen används som argument för att de som påstås vara överlägsna ska ha fördelar och rättigheter som andra människor inte ska ha.

Rasismens historia

Tanken att mänskligheten bestod av olika "raser" blev utbredd under 1700- och 1800-talet i takt med att européerna började utforska och lägga under sig landområden i andra världsdelar. För att beskriva och förklara skillnaderna mellan jordens folk började vetenskapsmän att indela människan i olika "raser". Många beskrev "den vita rasen" som överlägsen alla andra "raser". Utifrån denna föreställning menade många européer att de kunde bestämma över folk i Afrika, Amerika, Asien och Australien. Många länder i Europa skaffade kolonier, vilket betyder att man tog över landområden för att utnyttja råvaror och människor som slavar. För att bestämma vilken "ras" människor tillhörde användes hudfärg, men vetenskapsmän började också mäta kroppsbyggnaden.

Rasforskaren Robert Burger-Villingen fastställer huvudformen på en kvinna i Berlin.

Skallmätning

Under 1800-talet arbetade svenska forskare för fullt med att hitta vetenskapliga bevis för att Sverige var utgångspunkten för vad som påstods vara den högsta av alla "raser" – den "germanska". Vetenskapsmän började samla och mäta skallar och delade in mänskligheten i "kortskallar" och "långskallar". De flesta svenskar beskrevs som långskallar. Dessa ansågs högre stående än kortskallarna. Sådan forskning kallades rasbiologi. Men man kunde inte visa upp några vetenskapliga bevis för sina påståenden.

I början av 1900-talet började politiker oroa sig för att människor med vad som beskrevs som "sämre" egenskaper, fick fler barn än människor med "rätt" 1921 bestämde Sveriges riksdag att ett statligt rasbiologiskt institut skulle skapas. Syftet med rasbiologiska institutet var bedriva rasbiologisk forskning som skulle hjälpa till att främja det svenska folkets "rashygien". Institutet var det första i sitt slag i världen och hade stort stöd i dåtidens Sverige. Redan under 1930-talet visste man dock att rasbiologiska mätningar av närmare hundra tusen svenskar inte hade gett någon egentlig kunskap som kunde användas.

"De fem människoraserna", affisch som användes i skolundervisningen, troligen under 1930-talet.

Rasism – också idag

Människor ser olika ut, har olika vanor eller livsstil, men utseende och ursprung avgör inte människors personlighet eller förmågor. Denna kunskap har dock inte gjort att rasismen försvunnit. Idag är rasismen många gånger kopplad till föreställningar om "kultur". Personer och folkgrupper uppfattas och behandlas olika med hänvisning till deras kulturella bakgrund. Rasister hävdar idag att den egna "kulturen" är överlägsen andras och att "kultur" är något evigt och oföränderligt. Kultur är i själva verket alltid något som förändras.

Rasism och antisemitism

Antisemitism är fördomar eller hat mot judar. Många antijudiska fördomar har sina rötter i medeltidens Europa. Judar diskriminerades ofta, fick inte ha vissa arbeten och förföljdes. Under 1800-talet betraktades judarna allt mer som en särskild "ras". Antisemiter såg "den judiska rasen" som underlägsen men samtidigt farlig. Under 1900-talet bidrog denna rasistiska idé till nazisternas beslut att förinta alla judar i Europa. Än idag finns antisemitiska fördomar kvar, till exempel föreställningen att judar är giriga eller att de strävar efter att kontrollera hela världen. Att utmana och avslöja fördomar är viktigt för att motverka antisemitism och rasism.

Raslagarna i den amerikanska södern upphävdes först på 1960-talet. Rosa Parks (1913–2005) (bilden) dömdes 1955 för att ha brutit mot "segregationslagarna" efter att ha vägrat flytta på sig för en vit man på en buss i Montgomery, Alabama. Detta ledde till protester och bojkotter som medförde att lagen om rasåtskillnad på bussar ändrades 1956. Rosa Parks spelade en viktig roll för framväxten av medborgarrättsrörelsen i USA.

Vad är rasism

Rasism är uppfattningen att människor är mindre värda på grund av sin hudfärg, kultur eller bakgrund. Rasism leder ofta till diskriminering och kränkningar när uppfattning blir till handling.

Uppgifter

1. Allt som kan mätas är inte vetenskap

a. Mät din tumme och jämför ditt resultat med det som en kamrat fått.

b. Vad svarar du om någon säger att de med långa tummar är smartare än de med korta tummar?

c. Varför delar inte längre forskare in människor i olika "raser"?

d. Studera skolplanschen på sidan 6. Jämför mannen i mitten med de övriga fyra människorna. Hur framställs människor som inte är "vita"?

2. "Ras" och kultur

a. Varför tror du att rasister idag inte så ofta använder ordet "ras" utan istället talar om "kultur"?

b. Vad tänker du på när du hör ordet kultur? Diskutera med en kamrat.

c. Ta hjälp av en ordbok och förklara med egna ord vad ordet kultur betyder.

3. Handling

a. På bilden till vänster ser du hur vicesheriff Lackey tar Rosa Parks fingeravtryck. Rosa Parks vägrade att följa en lag som hon uppfattade som felaktig och fick betala böter. Hur tycker du att vicesheriff Lackey borde ha agerat? Vilka var hans alternativ? Motivera ditt svar.

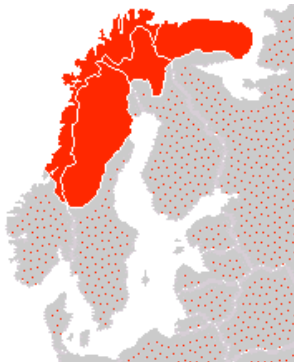
b. Bilden visar en knapp från antirasistiska kampanjen "Rör inte min kompis". Formulera en egen slogan mot rasism och gör en layout till en egen knapp.

c. Du ser att någon behandlas illa på din skola och du vill göra något. Vad kan du göra? Ta fram tre bra förslag och rangordna dessa.

4 Samerna – urfolk som diskriminerats

Samerna är idag erkända som ett urfolk i Sverige. Men under en lång tid bedrev den svenska staten en diskriminerande politik mot samerna, och än idag lever många fördomar mot dem kvar på grund av denna politik.

Det samiska området Sápmi, sträcker sig över fyra länder, Norge, Sverige, Finland och Ryssland.

Samerna som etnisk grupp uppstod i det område de bebodde, som av de själva kallas Sápmi vilket kan översättas med samernas land. De levde i det som idag är norra Sverige, framför allt i Norrbotten, Västerbotten och Jämtland, långt innan den svenska staten från 1500-talet på allvar började hävda att detta område var en del av landet. Ursprungligen levde de främst på jakt och fiske, men successivt utvecklades även renskötsel. Längre var det främst genom handel och beskattning som samerna märkte av Sveriges politik, men från 1600-talet började myndigheterna försöka ta över kontrollen över de marker samerna nyttjade. Dessutom ville kyrkan utrota samisk religion. Omkring år 1800 hade samerna kristnats och staten hävdade äganderätt till de samiska markerna.

Ansågs lägre stående

Därefter förändrades den svenska samepolitiken. Under 1800-talet började idén att samerna och samisk kultur var lägre stående än svenskar och svensk kultur att etableras. Detta berodde på att samerna levde ett nomadiserande liv, och nomader ansågs vara mindre utvecklade än bofasta folk. I samepolitiken förknippades samerna uteslutande med renskötseln, de var enligt statsmakterna särskilt anpassade till ett liv som nomadiserande renskötare och det var endast inom denna näring som de hade fysiska förutsättningar försörja sig. Enligt detta synsätt utgjorde kontakter mellan samisk och svensk kultur ett hot mot samerna, eftersom sådana kontakter skulle få samerna att vilja leva som den svenska befolkningen vilket de inte ansågs vara anpassade till av naturen. Om samerna lämnade renskötseln skulle de hamna i fattigdom, och i värsta fall kunde en sådan utveckling leda till att de dog ut som folk.

Övervakning och kontroll

Från slutet av 1800-talet inriktades samepolitiken därför på att bevara samerna som renskötare, vilket skulle ske genom att näringen skyddades och kontakterna med civilisation och kultur minimerades. De renskötande samernas barn skulle gå i särskilda skolor, nomadskolor. En särskild myndighet bildades, Lappväsendet, som skulle övervaka och kontrollera samerna. Enligt statsmakterna förstod samerna inte sitt eget bästa, och därför var det nödvändigt att myndigheter fattade beslut åt dem. Dessutom stiftades särskilda lagar, renbeteslagar, som skulle reglera renskötseln. Lagarna innebar även att rätten att jaga och fiska på de marker samerna traditionellt använt nu bara fick utnyttjas av de renskötande samerna. De samer som inte ägnade sig åt renskötsel förlorade dessa rättigheter, och de förväntades bli assimilerade, det vill säga förlora sin samiska kultur. Denna politik bedrevs fram till mitten av 1900-talet och har orsakat en uppdelning bland samerna, mellan de som har dessa rättigheter och de som saknar dem.

Kamp för rättigheter

Efter andra världskriget har samepolitiken förändrats, både till följd av den debatt om mänskliga rättigheter som följde nazismens brott under kriget och att samerna bildade egna organisationer som försökte hävda deras rättigheter och förbättra deras ställning. Diskrimineringen av samerna ansågs vara fel och de fick större utrymme att påverka sin situation. 1977 erkände riksdagen samerna som ett urfolk i Sverige, och 1993 invigdes samernas egen riksdag, sametinget,

Från och med 1800-talets mitt blir samerna utsatta för rasforskningen. Här anatomiprofessorn Gustaf Retzius, som försöker mäta samernas skallar.

som fungerar som en representant för samerna i Sverige. Men den grund för samepolitiken som etablerades för över hundra år sedan, att samerna är renskötare, lever fortfarande kvar. Idag bor det samer i hela Sverige, och precis som den övriga befolkningen ägnar de sig åt en rad olika yrken. Bara en liten minoritet, ca 10–15 procent, ägnar sig åt renskötsel, men trots detta förknippas samerna ofta med denna näring, och det är bara de renskötande som har rätt till jakt och fiske enligt rennäringslagen.

Nationella minoriteter och urfolk

Med nationella minoriteter menas grupper som har en annan etnisk identitet än majoritetsbefolkningen i ett land och som vill behålla denna. Det kan innebära att de utövar en annan religion, talar ett annat språk och/eller tillhör en annan kultur. Gruppen ska dessutom ha funnits länge i landet. I Sverige räknas samer, tornedalingar, sverigefinnar, romer och judar som nationella minoriteter. Till skillnad från de övriga grupperna räknas samerna även som Sveriges enda urfolk. Med urfolk, eller urbefolkning, menar man en grupp som funnits i ett område innan det erövrades av någon stat, som lever kvar på sina traditionella marker och som har bevarat en särpräglad kultur, eget språk och egna traditioner. Indianerna i Nord- och Sydamerika och aboriginer i Australien är exempel på andra urfolk.

Per Jonas:
"Samerna har alltid varit under förtryck. Vi utsattes för tvångskristnande, tvingades byta våra samiska namn till svenska och fick betala extra skatt till den svenska staten. Men samerna har aldrig fört krig, utan anpassat sig och flyttat vidare. I modern tid handlar det mer om naturresurser som kraftverk och gruvor. Jorden utnyttjas idag så hårt att den kommer att bli oanvändbar."

Samerna lever i fyra länder, Norge, Sverige, Finland och Ryssland. De talar flera olika samiska språk eller dialekter, förutom språken i de olika staterna. Det finns ingen exakt siffra för hur många samer det finns, men de uppskattas till 70 000 personer, varav cirka 20 000 lever i Sverige. Samerna som etnisk grupp uppstod i det område de nu bebor, som av de själva kallas Sápmi vilket kan översättas med samernas land. De fanns där långt innan staterna tog kontroll över området. Sedan 1986 har samerna en egen flagga och sedan 1992 har de en egen nationalsång. Den 6 februari firas som samernas nationaldag.

Uppgifter

Den samiska flaggan är från 1986. Cirkeln symboliserar både solen och månen. Solringen är röd och månringen är blå. Flaggans färger kommer från den traditionella samiska dräkten, kolten.

1. Minoriteter

a. Vilka är de fem nationella minoriteterna i Sverige?

b. Vad menas med ett "urfolk"?

c. Vilka fyra länder sträcker sig Sápmi över?

2. Samisk röst

Många samer bär inte sina traditionella dräkter till vardags. För Per Jonas är den samiska dräkten viktig. Han ser sig i första hand som same, inte som svensk.

a. Varför tror du att den samiska dräkten är betydelsefull för honom?

b. Varför tror du att den samiska identiteten är viktig för Per Jonas?

c. Läs noga igenom Per Jonas berättelse. Vad tycker du är det viktigaste som han berättar? Motivera ditt val.

3. Det rasistiska arvet

I slutet av 1800-talet plundrades samiska gravar på benrester. Med stöd av rasbiologiska idéer ville "rasforskare" visa att den samiska "rasen" var underlägsen den nordiska "rasen". Samiska organisationer har krävt att skallar och ben ska återbegravas.

a. Vad tycker du att man ska göra med de samiska benresterna? Motivera.

b. Tror du att samma sak skulle kunna hända med andra gravar i Sverige? Motivera.

5 Antiziganism – fördomar mot romer

Romerna – som tidigare kallades "zigenare" på svenska – har levt i Europa i över 700 år och i Sverige i 500 år. Genom historien har de utsatts för fördomar och förföljelse. Även idag diskrimineras de på många håll.

Fördomar

Antiziganism betyder fördomar och fientlighet mot romer och andra resandegrupper. Den kan leda till diskriminering, fördrivning och våld. Antiziganism bygger på felaktiga och negativa föreställningar om "zigenare". Fördomarna vilar på missförstånd eller rädsla och har oftast lite att göra med hur romer faktiskt är.

Vanliga fördomar som vuxit fram under århundraden är att "zigenare" stjäla barn, sprider sjukdomar och spionerar för fienden. De utmålas som våldsverkare, kriminella och häxor. Enligt denna bild utgör "zigenare" ett hot mot lag, ordning och ett tryggt samhälle. Det finns även fördomar som handlar om att "zigenare" reser omkring för att leva ett bekymmersfritt liv. Trots att sådana uppfattningar inte är direkt fientliga, bidrar de till tron att romerna själva har valt att stå utanför samhället.

Den svensk-romska silversmeden Rosa Taikon har hela sitt liv kämpat för romernas rättigheter. Tillsammans med bl. a. sin syster, författarinnan Katarina Taikon, arbetade hon redan på 1960-talet mot diskrimineringen av romer.

Ordet romer

För de flesta romska grupper betyder orden rom och romni på deras eget språk, romani chib, romsk man respektive romsk kvinna. Därför är benämningen romer att föredra istället för zigenare, ett gammalt ord som skapats av icke-romer och som av många romer idag upplevs som kränkande. Även äldre svenska ord för resandefolket som tattare bör undvikas av samma skäl.

Förföljelse och folkmord

Antiziganismens spridning ledde till att romer lätt pekades ut som syndabockar i samband med krig eller katastrofer. I många länder skapades särskilda lagar som syftade till att straffa romer. Enligt en svensk lag från 1637 skulle alla romska män dödas, medan kvinnor och barn skulle skickas med tvång till Finland. Från 1914 till 1954 var romsk invandring till Sverige helt förbjuden.

Romer har ofta setts som mindre värda än andra människor. I Rumänien hölls romer som slavar fram till mitten av 1850-talet. Så sent som på 1960-talet kunde romer drabbas av hur myndigheterna i de nordiska länderna, genom medicinska ingrepp, försökte hindra påstått "mindervärdiga" människor från att föda barn.

Nazitysklands rasistiska politik på 1930-talet riktades även mot romer. Under andra världskriget trappades förföljelsen upp till folkmord i stora delar av Europa. Nazister och deras medhjälpare fördrev romer, skickade dem till koncentrations- och förintelsläger eller mördade dem i masskjutningar. Exakt hur många romer som dog i folkmordet vet vi inte. Forskare har uppskattat det till hundratusentals offer, medan många romer tror att en miljon är mer sannolikt.

Förbättringar?

Efter krigsslutet glömdes romernas öde under nazismen bort, medan gamla fördomar om "zigenare" levde kvar. Istället för att försöka döda eller fördriva romerna, började nu många länder stegvis försöka tvångsanpassa dem till samhället genom utbildning, bostäder eller olika stödprogram. Men myndigheterna agerade ofta utifrån en bristande och fördomsfull förståelse av romernas situation. Därför kunde till exempel romska barn tas ifrån sina föräldrar och placeras på barnhem, där man menade att de skulle få en "bättre" uppfostran. I många

Robert:

"Romerna i Sverige har det bättre än förr. Det finns större möjligheter idag men det är fortfarande svårt att komma in i samhället, att få jobb och så. I skolan saknas lärare i hemspråk, det borde vara bättre. Det egna språket är viktigt. Skolan borde undervisa mer om den romska kulturen och det som hände romerna under Förintelsen."

länder förblev romer fattiga, lågutbildade och trångbudda. Samtidigt förlorade många romer sitt språk och sin kultur när de tvingades förändra sitt traditionella sätt att leva.

Under de sista årtionena har man i vissa länder börjat lyssna till vad romer själva har att säga om sin situation. Vid några tillfällen har politiker eller kyrkliga ledare offentligt bett om ursäkt för nazismens folk mord eller andra övergrepp. I och med utvidgningen av EU på 2000-talet hoppades många på en ljusare framtid för Europas romer.

Tyvärr har antiziganismen börjat växa igen. Ett rasistiskt parti i Ungern har haft framgång genom att säga att "zigenarbrottsligheten" måste bekämpas. I Frankrike har myndigheterna rivit romska läger och utvisat romer gruppvis ur landet. Internationella representanter har kritiserat det hårdare tonläget mot romer i många länder. Även Sverige har fått kritik för att skicka romska flyktingar tillbaka till hemländer där romer diskrimineras.

Romer i Sverige

Antalet romer i Europa uppskattas till 10–12 miljoner, ibland fler. I Sverige beräknas den romska befolkningen uppgå till 40 000. Den romska minoriteten är i Sverige mycket blandad jämfört med i andra länder. De två största romska grupperna i Sverige idag är de resande (vars förfäder kom på 1500-talet) och de relativt nyanlända romerna från västra Balkan, till exempel Kosovo. Andra viktiga romska grupper är finska kaaleromer och de så kallade svenska romerna som invandrade på slutet av 1800-talet.

Uppgifter

Den romska flaggan. Den blå färgen symboliserar himlen och den gröna jorden. Det röda hjulet påminner om romernas historiska koppling till Indien, men representerar också framåtskridande.

1. Symboler och språk

Ovan ser du den romska flaggan.

a. Symboler blir sällan till av en slump. Hur tror du att flaggan ska tolkas?

b. Är det viktigt att ha en egen flagga? Motivera.

c. Vad tänker du på när du läser vad Robert berättar? Skriv ner tre ord.

2. En förföljd minoritet

Ange fem tydliga exempel på hur romer behandlats illa eller förföljts i Europa.

3. Den bortglömda historien

Romer har i århundraden lidit av diskriminering.

a. Varför tror du att romernas historia är så okänd? Motivera ditt svar.

b. Varför är det viktigt att historien om folk mordet på romer i Europa blir känd? Motivera.

c. Ta reda på mer fakta om romernas historia och redovisa genom göra en minneskarta.

d. Robert säger också: "Alla romer dras över en kam. Om en är kriminell så drabbas hela gruppen." Förklara med egna ord vad han menar.

FÖRST VILLE JAG INTE BERÄTTA, MEN BARNBARNEN FRÅGADE.

Sofia Taikon deporterades som barn tillsammans med sina föräldrar och syskon till det nazistiska koncentrations- och förintelselägret Auschwitz-Birkenau. Som enda överlevande från sin familj kom hon till Sverige 1945. I seriealbumet "Sofia Z-4515" berättar hon sin historia.

6 Islamofobi – fördomar mot muslimer

Med islamofobi avses förenklingar, fördomar och rädslor för islam och muslimer. Precis som andra former av rasism och diskriminering bygger islamofobi på föreställningar om att alla muslimer betar sig och tänker på samma sätt just på grund av att de är muslimer.

Lång historia av fördomar

Instället för att synliggöra skillnader mellan individer, grupper, geografiska platser och olika tidsperioder beskrivs islam i islamofobiska sammanhang som en religion som har varit och fortsätter att vara ovillig till förändring.

Negativa bilder av islam och muslimer har en lång tradition i Europas historia. Den muslimska närvaron på den Iberiska halvön (dagens Spanien och Portugal) fram till slutet av 1400-talet och speciellt det osmanska (turkiska) väldets utbredning från 1500-talet har skapat en stor mängd antimuslimska skildringar. Vid sidan av hotfulla framställningar av islam som en aggressiv religion kom den europeiska kolonialismen (världserövringen) under 1800-talet att ge upphov till förenklade uppfattningar om Mellanöstern, Afrika och Asien. Icke-européers moral och syn på sexualitet beskrevs ofta som annorlunda än de uppfattningar som dominerade i väst.

Bilder av farliga vildar, haremsdamer eller religiösa fanatiker sprids än idag. I seriemagasin som "Tintin och det svarta guld", Disneys "Lejonkungen", men också i vissa populära teveserier och datorspel anspelas på fördomsfulla framställningar om västerlänningar som goda och "de andra" som farliga. I dessa sammanhang framställs muslimer ofta som annorlunda och våldsamma.

Islam

Islams viktigaste bok är Koranen som uppfattas som Guds ord. Att vara muslim innebär att den troende förväntas efterlikna profeten Muhammed. Judendom, kristendom och islam går alla tre tillbaks till berättelser om Abraham.

Rädsla och diskriminering

Bilden av farliga muslimer har ytterligare förstärkts av terrordåden i USA den 11 september 2001 och de efterföljande bombdåden i bland annat Madrid och London. Dessa har lett till ökade motsättningar mellan muslimer och icke-muslimer och en intensiv diskussion om religionens roll i samhället. Dessa händelser har också skapat utrymme för islamofobi och diskriminering av människor av muslimsk bakgrund vilket bland annat har lett till vandalisering av moskéer, klotter, nedsättande yttranden mot kvinnor som bär huvudduk och direkta attacker mot personer som uppfattas som muslimer.

Saklig kritik eller islamofobi?

Gränsen mellan en slags allmän fientlighet mot invandrare och islamofobi är ofta otydlig och flera invandringsfientliga partier har gjort "islamfrågan" till sin viktigaste fråga. Ett öppet demokratiskt samhälle ska dock ha plats för åsikter som vill stödja religion

I flera europeiska länder har antimuslimska grupper och partier under senare år försökt stoppa byggandet av moskéer.

Fotografiet till vänster visar demonstranter som vill förbjuda byggandet av moské i Köln, Tyskland, 2009.

Bilden till höger visar ett svenskt exempel.

såväl som åsikter som är kritiska till religion.

Kritik mot islam som religion behöver därför inte vara uttryck för islamofobi. Det är vad, hur och varför något sägs som avgör om det är en diskriminerade eller rasistisk åsikt eller om det handlar om saklig kritik.

Även bland muslimer finns det vissa som bortser från att det finns olika riktningar och tolkningar i Islams historia och istället beskriver Islam som något oföränderligt och enhetligt. Denna uppfattning skiljer sig inte nämnvärt från hur andra religiösa grupper försvarar sig mot kritik som kommer utifrån. Dessa motsättningar handlar ofta om vem som har kontroll över vilken tolkning av religionen som anses vara riktig och om konflikter mellan olika grupper och intressen. Samtidigt är det viktigt att betona att det stora flertalet människor med muslimsk bakgrund i Sverige främst betraktar sin religion som ett kulturellt arv, det vill säga att de har fötts in i sin tradition utan att fundera speciellt mycket över den, religionen är en del av deras historia och liv.

Detta faktum kan jämföras med den inställning de flesta icke-muslimska svenskar har till sina religiösa traditioner, till exempel att man firar jul och påsk som har sin bakgrund i kristna högtider. Även om majoriteten svenskar inte går regelbundet till kyrkan är fortfarande de flesta medlemmar i Svenska kyrkan och kyrkan är fortfarande det första alternativet om man ska gifta sig. Detta faktum säger egentligen inte speciellt mycket om hur genomsnittssvensken ser på sin religion eller dess bakgrund.

Det samma tycks gälla för det stora flertalet muslimer som främst går till moskén i samband med speciella händelser i livet (födsel, giftermål, begravning) eller under religiösa högtider som till exempel fastemånaden ramadan. Samtidigt har en ökad globalisering gjort att internationella händelser som terroråd och konflikter i Mellanöstern drabbar människor i andra delar av världen trots att de inte har något med händelserna att göra.

Muslimer i Sverige

Antalet svenskar med muslimsk bakgrund uppskattas till cirka 350 000–400 000. Många muslimer kom till Sverige dels genom arbetskraftsinvandringen under 1960-talet och framåt, dels såsom flyktingar under 1980, 90- och 00-talet.

Malik:

"Ibland kan man få kommentarer om ramadan, om ens syn på evolutionen, blickar. Jag tror att media påverkar hur folk tänker, man börjar tro på det som skrivs."

Uppgifter

1. Bilden av muslimer

a. Hur anser Malik och Philip att muslimer ofta framställs i tidningar och på TV?

b. Håller du med? Motivera ditt svar.

c. Hur har de negativa "bilderna", sättet att negativt se på islam och muslimer, uppstått? Ge tre–fyra exempel från faktatexten.

2. Påverkan

Vem tycker du är mest ansvarig för de uppfattningar och ibland fördomar vi har om andra? Välj bland följande förslag och argumentera för din ståndpunkt.

- Skolan
- Föräldrar/familjen
- Kompisar
- Massmedier som tidningar, Internet och TV
- Politiker
- Jag själv
- Eget förslag

3. Motbild

Europa har påverkats mer av den arabiska och muslimska världen än vad vi vanligen tror. Ett exempel är att vanliga svenska ord som siffra, algebra och kemi har arabiskt ursprung. Hur tror du att lånnord uppstår i ett språk?

4. Islamofobi och andra fördomar

Du måste använda det du tidigare lärt dig om fördomar mot andra grupper för att klara denna uppgift.

a. Vad hittar du för likheter mellan islamofobi och andra former av fördomar?

b. Hittar du även skillnader? Förklara.

Philip:

"Man borde låta muslimerna få tala själva. En muslim på nyheterna är alltid en skrikande fundamentalist med ett AK-47 gevär, man ser sällan en professor som håller föredrag. Tillfällen där man kan diskutera, ha dialog, och bara inte en arg debatt är bra. De flesta muslimer har kommit hit för att slippa elände och terror och så förföljer detta dem hit."

Extra uppgifter

Hur en person ser på sig själv, på grupptillhörighet, fördomar, rasism och utanförskap har varit några av ämnena i detta häfte. De avslutande uppgifterna ger dig möjlighet att fundera på vad vi kan göra för att minska diskriminering, rasism och fördomar.

Idrott, homofobi och rasism

Homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT) tillhör de grupper som, både historiskt och idag, utsätts för intolerans och fientlighet. Liksom andra former av fördomar förekommer homofobi, det vill säga en negativ eller fientlig attityd till homo- och bisexuella, i många olika sammanhang. Det utgör ett problem bland annat inom idrottsrörelsen.

I syfte att motverka homofobi och rasism inom till exempel fotbolls- och ishockeyklubbar och bland deras supportrar genomförs olika kampanjer. Den här affischen publicerades i Kanada i samband med den internationella dagen mot homofobi, som äger rum den 17 maj varje år.

Uppgifter

1. "Chockerande? För vem?" står på affischen med ishockeyspelarna. Vad tror du att affischen vill säga? Förklara.
2. Vad tycker du att idrottsrörelsen ska göra för att motverka homofobi och rasism? Ge förslag.
3. Bör fotbolls- eller ishockeymatcher avbrytas om det förekommer rasistiska eller homofoba ramsor på läktaren? Argumentera.

SHOCKING? FOR WHO?

International Day
Against Homophobia
May 17th

A Fondation Émergence campaign

2. Krossa rasismen nu

I början av 1990-talet skakades Sverige av ett antal grova rasistiska mord, öppet främlingsfientliga politiker fanns i Sveriges riksdag och nazister blev mer synliga på gatorna. Men det fanns också motkrafter. 1994 slog hiphop-bandet Latin Kings igenom. Albumet "Välkommen till förorten" blev en storsäljare. En av sångerna var "Krossa rasismen nu". Här följer ett utdrag ur den:

Vi är många vi är starka, krossa rasismen nu, hey!
Är jag normal, är du normal, är vi normala?
Jag är inte här för skojs skull, jag är här för att tala.
Jag kallas svartskalle för mitt mörka hår.
Jag kallas för värsting fast jag inte slår.
Jag bor i Sverige för att jag trivs här.
Jag vandrar till skogen och plockar bär.
Jag cyklar till sjön och matar änderna
om jag står stilla, käkar dem ur händerna.
Ibland gick jag ut med Peter och spelade kula.
Inte anade jag att han skulle bli skinnbula
Peters farsa, han var alkoholist
och inte bara det, han var också rasist.
1994, Peter 18 år.
Jag minns när vi lekte, som det var igår
Men nu är jag hans fiende nummer 1.
Stackars idiit, han har det inte lätt.

Uppgifter

1. Vad tror du att Latin Kings vill säga med sin text?

2. En av många artister som gått i Latin Kings fotspår, är Timbuktu, som 2010 fick Martin Luther King-priset för sitt arbete mot intolerans. Använd Internet och läs några av hans texter. Vad rappar Timbuktu om? Ge exempel.

3. Formulera tillsammans med en kamrat några egna rapptextrader mot fördomar och rasism.

Undervisningsmaterialet

Detta häfte är en del i ett undervisningsmaterial som belyser tre teman:

1. Antisemitism och de europeiska judarnas historia fram till 1945
2. Samtida antisemitism
3. Fördomar, intolerans, rasism och diskriminering

Studiematerialet är framtaget av OSSE/ODIHR och Anne Frank House i Amsterdam tillsammans med experter från flera europeiska länder. Den svenska utgåvan har översatts, bearbetats och utvecklats av Svenska kommittén mot antisemitism och Forum för levande historia.

Anne Frank House

Anne Frank House i Holland bevarar Anne Franks gömställe som ett museum. Det söker också främja Anne Franks ideal, inte bara med hänvisning till den tid i vilken hon levde, utan också genom att visa på dess samtida relevans. Anne Frank House utvecklar utbildningsprojekt som syftar till att bekämpa nutida former av antisemitism, rasism och xenofobi och befrämja tolerans och respekt mellan människor. För mer information: www.annefrank.org

Forum för levande historia

Forum för levande historia är en myndighet som med utgångspunkt i Förintelsen och andra brott mot mänskligheten arbetar med demokrati- och toleransfrågor baserat på de grundläggande värderingarna att alla människor är lika värda. Den viktigaste målgruppen är lärare och deras elever. Via seminarier, utbildningar, utställningar och produktion av undervisningsmaterial vill Forum för levande historia ge skolorna verktyg för att utvecklas och stärkas i sitt viktiga arbete mot intolerans, fördomar och kränkande behandling.

För mer information: www.levandehistoria.se

OSSE/ ODIHR

Organisationen för samarbete och säkerhet i Europa (OSSE) är en säkerhetspolitisk organisation med 56 medlemsstater från Europa (däribland Sverige), Centralasien och Nordamerika. OSSE:s kontor för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) stöder genomförandet av initiativ inom områdena tolerans och ickediskriminering, mänskliga rättigheter och demokrati.

För mer information: www.osce.org/odihhr

Svenska kommittén mot antisemitism

Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA) är en ideell, politiskt och religiöst obunden organisation som har till ändamål att förebygga och motverka antisemitism och rasism. SKMA bedriver en rikstäckande utbildnings- och utbildningsverksamhet, erbjuder studieresor i Förintelsens spår liksom skrifter och läromedel om antisemitism, nazism och Nazitysklands folk mord.

För mer information: www.skma.se

Tiráž

Text: Ineke Mok, Willem-Pieter van Ledden, Karen Polak (Anne Frank House); **Slovenská adaptácia:** Peter Drál (Nadácia Milana Šimečku); **Preklad:** Peter Drál; **Jazykové korektúry:** Peter Švatarák; **Produkcia:** Anne Frank House; **Design:** Karel Oosting/Schuttelaar & Partners; **Ilustrácie/Fotografie:** účastníkovi od Marka Vrzgulu Ingrid van Voorthuijsen (photos youngsters); Amnesty International; Centre For Creative Arts/University of KwaZulu-Natal; Fotografie Tamara Baart; Getty Images; Hollandse Hoogte; Nick de Kruijk/FCUphoto; Sebastian Krüger; Uitgeverij Malmberg; Design Ralph

Vad kan du göra?

Ungdomarna du mötte på det första uppslaget i detta häfte har fått ge förslag på åtgärder för att motverka fördomar. Några av deras förslag var:

- Våga tala med och ställa frågor till de människor du möter. Var nyfiken!
- Istället för att se svårigheter borde vi se möjligheter i möten med främmande människor och andra kulturer.
- Media och särskilt TV måste ge en mer varierad och saklig bild av minoriteter, andra kulturer, religioner och länder.
- Kunskaperna om olika minoriteter måste bli bättre. Skolan måste undervisa mer om olika minoriteters historia och kultur.

Uppgifter

Vad kan du göra?

1. Har du några förslag på vad du som individ kan göra för att motverka fördomar?

2. Vilka förslag tycker du är de två bästa av förslagen ovan? Motivera.

3. Finns det några av förslagen som du själv kan börja med på en gång? Vilka?

4. Vad kan samhället göra? Samhället kan till exempel vara media, myndigheter eller andra organisationer och institutioner.

